

CORNELIUS TRATT VAR INGEN
JORDGUBBE

UPPVUXEN I JORDGUBBSLANDET

Jag minns den ljuva tiden,
jag minns den som i går,
då oskulden och friden
tätt följde mina spår,
då lasten var en häxa
och sorgen snart försvann,
då allt utom min läxa
jag lätt och lustigt fann.

/Alf
2007

Till PDF 2011-03-16

Jag minns den ljuva tiden . . .

Anna Maria Lenngren skrev de där raderna för cirka två hundra år sedan i dikten POJKARNE. Som pojke i Finnerödja på 1940- och 50- talet minns jag julimånaderna som tämligen ljuva, men föga fridsamma och oskulterna lämnas tills vidare därhän. På den trakt jag talar om - Vallsjöbols by, med omgivning - bestod befolkningen till mycket stor del av bönder som drev familjejordbruk. Självhushållningsgraden under första hälften av 1900- talet var fortfarande relativt hög och utöver vad som gick åt till det egna uppehållet, handlade det före jordgubbsepoken om att producera och sälja mjölk och i någon mån ägg, samt avverka och sälja en och annan timmerstock, för att få kontanter till inköp av olika slags nyttigheter. Så kom då jordgubbarna och tveklöst var det rätt så lönsamt att lägga ner tid och energi på dessa odlingar. Många hushåll fick därmed råd med mycket mera under många år.

Gårdarnas storlek varierade, men 5, 6, 7, 8 kor, en häst, en gris, några kalvar och ett eller två tjog höns och ett och annat husdjur fanns på de flesta ställena. Mjölkbilens orubbliga tidtabell var piskan som fick folk att stiga upp okristligt tidigt på morgnarna och Martin Luthers ande – som samvetsplågare och pådrivare - svävade fortfarande över tillvarons alla göranden och låtanden. Barnarbete var i hög grad tillåtet och särskilt under sommarloven gällde arbetsplikt minst sex dagar i veckan. Sedan mitten av 1940- talet var jordgubbarna en lika naturlig del av jordbruket som de åkrar, där det växte klöver och timotej, havre, vete, råg och potatis. Men det var en stor skillnad! Jordgubbslanden behövde mera omvårdnad än alla de övriga grödorna tillsammans. Från tidiga våren till långt in på hösten skulle jordgubbarna skötas och arbetet kulminerade mitt i sommaren, när det var som varmast.

Jag minns ansiktena och rösterna som uttryckte förväntningar, besvikelser, glädje och sorg. Jag minns årets första kartiga bär runt midsommartiden. Hur märkvärdigt var det inte att jordgubbssäsongen ännu en gång var nära! Jag minns de tappra jordgubbsflickorna som kämpade och slet från morgon till kväll, trots värkande ryggar och såriga knän. Jag minns de trötta morgnarna och de korta, ljumma nätterna, den obarmhärtiga solen och de otaliga regnskurarna. Jag minns de välfyllda kartongerna med röda bär i vita kartonger som stod så vackert mot den gula halmen i raderna. Jag minns de höga staplarna av lådor som mycket varligt transporterades ut till vägen och lyftes upp på välfyllda lastbilsflak, för vidare befordran till Finnerödja samhälle. Jag minns stämpeln och stämpeldynan. Jag minns vårt leveransnummer. Det var 139.

Låt mig beskriva

EN HELT VANLIG VARDAG I JULI MÅNAD

Året spelar mindre roll, eftersom mina minnen gäller rutiner som var mycket lika år efter år, från omkring 1947 och minst tio år framåt i tiden.

Arbetet började klockan sju på morgonen. Hos oss stod det tre morgontrötta, halv vuxna barn, tonåringar och yngre, redo för en ny arbetsdag. Vi väntade på att ett gäng "riktiga" jordgubbsplockare skulle infinna sig. Så kom då tre, fyra, fem flickor i sexton- sjutton- årsåldern instormande på gården. Vädret var vackert och de så kallade jordgubbsflickorna var alltid på gott humör. Skämten, skratten och vitsarna var många och alla var inriktade på att försöka slå nya plockningsrekord. Det var alltid lite tävling i jordgubbslanden, dels att försöka överträffa personliga rekordnoteringar och dels att plocka mer än de andra. Varje kartong innehöll i runda tal en liter och det var liter man räknade. Personligen blev jag aldrig någon världsmästare i den ädla jordgubbsplockarkonsten. Det personliga

dag- rekordet stannade på 148 liter och det var inte mycket att skryta med. Det fanns några som redan på 1940- talet, när bären fortfarande var små, kom en bra bit över 200 liter om dagen under högsäsongen.

Det var viktigt att skydda de ömtåliga, nyplockade bären från sol och regn. Tillfälliga byggnadsverk av störar och bräder, med en presenning som tak, spikades upp och de här tälten var också den naturliga samlingsplatsen för arbetslaget. Där hade var och en sin stapel lådor, där förvarades tomlådor och kartonger och där förtärdes ett och annat mellanmål. Man stoppade ett tiotal hopvikta kartonger i bakfickan, tog med sig en tomlåda och gick bokstavligt på knäna tills kartongerna var fyllda. När arbetet började var startfältet väl samlat. Det kunde vara så där en åtta, tio banor, d v s rader, med lika många tävlande i bredd och så klara, färdiga, gå – och ett maratonlopp hade börjat. Men det gjorde ont att plocka jordgubbar. Det utvecklades många olika stilar: Plockare som gick med kutad rygg, plockare som kröp på ett knä, plockare som kröp på båda knäna och plockare som hasade sig fram liggande, med en armbåge i halmen samt ett antal andra, mindre stilrena varianter. Under ett dagsverke kunde samma plockare utveckla samtliga stilar, allt eftersom utsatta kroppsdelar tog stryk. Plötsligt blev det åskväder och då gällde det att snabbt som ögat lämna fältet och samla ihop kartongerna och få dem under tak. Ibland var det dagsregn och då måste regnkappan sitta på, från tidiga morgonen till sena eftermiddagen. Jordgubbarna i sig själva innehåller väldigt mycket vatten och ytterligare tillskott av väta var synnerligen förödande för kartongerna och bären.

Tre jordgubbsflickor i Vallsjöbol, år 1949.

Regn på dagtid, i juli månad, var ett stort gissel för jordgubbsodlaren. Önskeväder var lätt regn på nätterna och soligt, torrt och lagom varmt på dagarna. Dessa önskingar kom naturligtvis mycket ofta på skam. Något år kunde det regna veckor i sträck och då förbyttes förväntningarna i besvikelse och missmod. Folk tog till och med ordet katastrof i sina munnar. Vädret var förresten viktigt för jordgubbarna under hela sommarhalvåret. En sen och kall vår innebar att plantorna for illa och särskilt känsligt var det med vädret i juni månad, under blomningen. Järnnätter och jordgubbar i blomning var ett kapitel för sig. När det gick mot fullmåne i början av juni var det vanligt att temperaturen sjönk kraftigt under nätterna. Det var inte alls ovanligt att termometern kröp ner mot noll och då var det många jordgubbsodlare som kände oro. Under dessa vindstilla, kyliga aftnar och nätter låg det ett gråaktigt dis över jordgubbslanden. Fullmånens bleka belysning av nejden var verkligen vacker, men skrämmande, eftersom en grad mer eller mindre runt nollstrecket kunde göra mycket stor skillnad på den kommande skörden. Jordgubbsodlarna hade inte så mycket att sätta emot när vädrets makter smög in över de låglänta fälten, men man försökte. Ett knep var att elda halm i närheten av jordgubbslandet och därigenom åstadkomma lite cirkulation på luften. Dessa åtgärder var naturligtvis på gränsen till desperata och effekten mycket begränsad.

Det blev mycket tal om väder här och det är medvetet, eftersom de mycket ömtåliga jordgubbarna var så extremt känsliga för blandningen av sol och

regn. Det var verkligen inte som att skörda, blåbär, lingon, hallon och annat. Dessa bär kunde plockas under en period av flera veckor och man valde förstås att plocka när det var vackert väder. Med jordgubbar var det så att blomningen skedde successivt under tre, fyra veckor i juni och följdriktigt mognade bären några veckor senare i samma takt. I själva mogningen var förloppet snabbt. En halvrod jordgubbe var nästa dag helrod och plockmogen. En dag senare var samme gubbe övermogen och mycket ömtålig i skinnet. Efter ytterligare en dag var den halvrotten och nu dög den bara till att bli kastad, kanske på skämt (!) mot någon medtävlare i jordgubbsraderna. Var man väldigt ung och råkade kasta en rotten jordgubbe mot en flicka fick man höra att "kärlek börjar med kast" och, det förstår nog var och en, det tilltaget upprepades aldrig.

På 1940- talet var TV en utopi, medan radion, vid sidan av dagstidningarna, var landsbygdens eget universitet. Alla hade en eller flera radioapparater och det var inget trams med olika kanaler och sådant. Det fanns ett riksprogram, stationen hette Motala och där var Sven Jerring kung. Man sände ett par timmar på morgonen och därefter var det sändningsuppehåll under förmiddagen, fram till klockan tolv. På eftermiddagen körde man på utan några längre uppehåll fram till tio- elva- tiden på kvällen. Då var det dags att spela nationalsången och sedan var det slut. Nyheterna från TT (Tidningarnas telegrambyrå) var viktigast och därefter kom troligen väderleksrapporten. Har jag sagt att alla hade radioapparat? Detta bör omgående modifieras till "nästan alla". Det fanns ett äldre par på trakten som saknade radioapparat. Svaret på frågan om orsaken, säger nog något såväl om såväl radions som vädrets betydelse på landsbygden. "Vad ska vi med radio till? Vädret, det blir som det blir i alla fall!"

Jo, jordgubbarna måste plockas i rätt tid och rätt tid var varannan dag, oavsett om det var vardag eller söndag, regn eller solsken. Lördagarna var däremot i regel lediga och det berodde bland annat på att mottagningsmöjligheterna hos konsumenterna den efterföljande söndagen var begränsade. Det var en tid när det mesta var stängt på helgdagar!

En lektion i

BOTANIK

som handlar om jordgubbens växtfamilj

(källa: Lexikon och Internet).

Fragaria ananassa är det latinska namnet på den korsning av olika smultron som kallas jordgubbe på svenska. Smultron fanns förstås redan på Linnés tid – och mycket, mycket tidigare – och han klassade smultronen som rosor. Jordgubben är alltså en rosväxt, där blomaxeln nertill är som en skiva, vilken upptill har en käglas form. Efter blomningen sväller denna kägla upp och blir saftig och söt och välsmakande. Detta gäller smultron och egenskaperna är desamma för jordgubben, med skillnaden att jordgubben är avsevärt större än smultronet och i olika grader mindre söt. Själva frukterna, de gulaktiga prickarna på jordgubbarna, är nötter.

Finnerödja hembygdsförenings lokalmynt från 1981.

Vilda jordgubbar finns över stora delar av Amerika, Europa och Asien. I Europa finns vilda smultron, som är den form av jordgubbe som romarna

kände till. Plockning av vilda smultron var intill 1300-talet det sätt man fick jordgubbar på, men därefter började odling på insamlade plantor. På 1700-talet började man använda en av de vilda formerna från Nordamerika och först i slutet av 1800-talet uppstod den art av jordgubbar vi känner idag. Denna art har stora frukter, söt och aromatisk smak och är en korsning mellan scharlakansjordgubbe (namnet på grund av sin livliga röda färg) från Nordamerika och Chile-jordgubbe från Sydamerika. Utifrån denna sort har det odlats fram ett otal sorter anpassade till skillnader i säsong, klimat och jordmån. I dag odlas jordgubbar över stora delar av världen med USA, Polen, Japan, Italien, Spanien och Belgien som de största producenterna.

Strunt är strunt och snus är snus
om ock i gyllne dosor,
men rosor i ett sprucket krus
är ändock alltid rosor.

/Gustaf Fröding

Och apropå strunt! Varför inte lika gärna

JORDGUMMA?

Vem hittade på att de förädlade smultronen skulle kallas för jordgubbar? På engelska heter jordgubbe "strawberry", på tyska "Erdbeere" och på franska "fraise" (fem). Halmbär, jordbär och smultron! Franskans "fraise" betyder både smultron och jordgubbar. Varför blev det jordgubbe på svenska? Varför inte lika gärna jordgumma? Icke möjligt, eftersom det redan var upptaget av "jordegumma", eller "jordemor" som betyder någonting helt annat. Jag ser ingen anledning att fördjupa den analysen. Jordgubben är en form av föda. Jordegumman hjälpte till att föda. Inget mer med det!

PIONJÄRERNA

I sin bok GUDANATT berättar Hans Lidman om jordgubbsodlingen under 1900-talet i Finnerödja med omnejd. Han intervjuade självaste Jordgubbskungen, David Eriksson i Sandbäcken och vi får veta att det var två bröder i Dälidenäs, Gottfrid och Gustaf Johansson, som startade alltihop under första världskriget. Bröderna ville skaffa sig kontanter i de svåra ekonomiska tiderna och, till grannarnas stora förvåning, satte man nu jordgubbsplantor i långa rader, på en hel åker. När det blev skördetid året efter köpte Skagersholms Herrgård en del av skörden och resten skickades till Göteborg, där en tredje broder förmedlade affärerna. Friska kontanter strömmade in och när grannarna såg att experimentet hade lyckats spred sig gubb- soten som en löpeld över den närmaste trakten. Efter tio år fanns det redan rätt så många odlare och under 1930-talet spred sig jordgubbsodlingsintresset som ringar på vattnet. Ja, faktiskt som ringar på Skagerns vatten!

Vi lämnar nu Hans Lidmans information och minns vad Eldroy Engvall, uppvuxen i Herrängen, berättat. Hans far, Oliver Engvall, var den som satte igång att odla jordgubbar på den trakt, varifrån mina minnen är hämtade. Oliver var en ivrig båtfarare på Skagern och det var oundvikligt att han kom i kontakt med de bönder som odlade jordgubbar på andra sidan sjön. Det här är intressant av minst två skäl. Det ena är att jordgubbsfebern tidigt spred sig till vår sida av sjön och det andra är att det var just sjövägen det skedde. Vi vet ju att vattnen sedan urminnes tider varit mera betydelsefulla för samfärdsel och handel än landvägarna. Några må möjligen tycka att 1930-talet tillhör "den urminnes" tiden, men jag hävdar med bestämdhet att det är nutid och den intressanta slutsatsen är att fortfarande för sjuttio år sedan hade vattenvägarna faktisk betydelse för samfärdsel, handel och idéers spridning i Finnerödja.

Oliver Engvall hade mycket goda förutsättningar att lyckas med sitt odlande, eftersom Herrängens sand- rika jord lämpade sig optimalt för jordgubbsodling. Det är ingen tillfällighet att de riktigt stora och framgångsrika jordgubbsodlingarna utvecklades i en ganska snäv krans utmed Skagerns stränder. Senare stod emellertid inte odlingslusten att hejda, oavsett vilken jordmån som stod till förfogande. De stackars jordgubbsplantorna förädlades och förändrades och tvingades snart att växa i alla de markförhållanden som tänkas kan. Gränsen gick förmodligen vid åkrar med dyngig, svart mossmarksjord. Den sortens jord var tämligen vanlig, men den passade definitivt inte för jordgubbsodling, om inte annat på grund av att ogräset var mycket svårt att hålla borta. En tumregel var troligen: Ju ljusare jord, desto lämpligare för jordgubbar. I Herrängen var jorden mycket ljus och ogräset mera lättrensat och när plantorna väl fått fäste nere vid Skagern var den branta Herrängsbacken inget hinder för spridning. Plantorna revade sig så småningom ut över Vallsjöbol och gårdarna däromkring. Då var det ett nytt världskrig igång och jordgubbarna innebar definitivt lite guldkant på tillvaron, både för producenter och konsumenter.

DUKAT TILL FEST

Bönderna i Vallsjöbol med omnejd var stolta människor som på intet sätt skämdes över sitt yrke. Mannen var obestridligt familjens främste företrädare, men regler är sällan utan undantag. Tendenser till toffelhjältefasoner fanns även där. Vid den här tiden envisades myndigheter, organisationer och andra med att titulera folk. Det var otänkbart, till exempel, att tillskriva någon endast med namn och adress. Nej, titel skulle det vara. Det stod alltid någon form av "Herr" på kuverten och därutöver antingen "Lantbrukaren" eller "Hemmansägaren". Någon enstaka gång bredde man på med "Lantbrukaren och Hemmansägaren Herr". Jag tror inte ett ögonblick att dessa hemmansägare och lantbrukare såg sig som herrar, men man lät sig ingalunda trampas på. Man steg inte undan. Man tog för sig och man var inte rädd för att visa sin stolthet över att vara bonde.

När det kom främmande – ett samlingsbegrepp för besökande från både när och fjärran - såg jag då och då min far, icke utan stolthet, förevisa blommande potatisåkrar, slätterfärdiga klöverbullar, vajande sädesfält och nygallrade rovland. Den stoltheten var ändå relativt blygsam i jämförelse med den, med stor tillfredsställelse blandade stolthet, han utstrålade, när han blickade ut över ett ogräsfritt, halmat jordgubbsland i slutet av juni månad. Nu var det dukat till fest. Förberedelserna för festen hade startat i början av maj månad, när premiärturen med hästhackan skett och jorden fått en första duvning. Sedan hade det blivit många nya besök i jordgubbslandet med hästhacka och handhacka under veckorna som följde. Så började det närma sig midsommar och det var dags att halma jordgubbarna. Detta vederstyggliga arbete! Man måste ha varit med för att förstå ordvalet. Det var verkligen vidrigt i värmen. Än i dag kan jag känna hur det kliar över hela kroppen vid blotta tanken på detta arbete.

Var kom då halmen ifrån? Det vill jag gärna berätta, samtidigt som jag ska försöka mig på en kort beskrivning av det sociala systemet på den trakt där jag var pojke på 1940- talet. Nästan alla var självägande bönder och familjen var en orubblig institution med mer eller mindre höga murar omkring. Det spelade ingen roll om det var en kärnfamilj, sammanboende syskon eller andra konstellationer. Det var huset där folk bodde som utgjorde familjenormen. Klasskillnaderna var något suddiga men det fanns en social skala och den bestämdes av sådana saker som gårdens storlek, antalet kreatur, hästens arbetskapacitet och åkrarnas skötsel. Förmåga att uttala sig i tal och skrift hade bara marginell betydelse för inplaceringen i det

sociala mönstret. Sitt mest tydliga uttryck fick detta lokala kastsystem när det tröskades på hösten. Det fanns en förening som ägde tröskverket och organiserade tröskningen. Föreningen var tämligen löst uppbyggd men det fungerade som så att tröskverket transporterades runt till gårdarna under en knapp månads tid och många bytte dagsverken med varandra. Tröskar du en dag hos mig, tröskar jag en dag hos dig, var regeln.

**Jag minns den ljuva tiden, jag minns den som i dag,
då sociala mönster nog sågs i tröskelag.**

Nå, nu har trösk- laget samlats. Tröskverket har stabiliserats på logen, motorn har anslutits till eluttaget, alla remmar har satts på plats och ett tiotal karlar i blåkläder är beredda att sätta igång. Det finns en tröskverkschef som ansvarar för att verket är i gott trim, men i övrigt är det den, hos vilken det tröskas, som fördelar arbetsuppgifterna. En ska mata, en ska skära upp, en ska bära fram, en till ska bära fram, en ska bära säck, en ska vara avbytare, ytterligare en ska vara avbytare och en ska trampa halm. Att mata är finast och viktigast, för det måste ske med stort förstånd. Matar man för fort kvävs hela verket och det blir totalstopp. Att skära upp har också status, eftersom hantering av vassa knivar alltid väcker respekt. Att bära säck kräver verkligen sin man, men det är ingenting för den som är ryggskottsbenägen. De övriga arbetsuppgifterna är tämligen likvärdiga, utom det arbete som tilldelas den riktigt kastlöse: Att trampa halm. Ett sinnrikt system med kraftiga rör leder den tröskade halmen från en elektrisk fläkt som slungar halmen med våldsamt kraft rakt mot den som står där och trampar. På grund av dammets stormvirvlar och tröskverkets tordönsdån är det ingen som vare sig ser eller hör den kastlöse förrän det blir rast och uppehåll. Det visar sig emellertid att halmtramparen märkligen nog har överlevt och inte nog med det. Han har den bästa matlusten när det vankas middagsmål.

Det är just den där halmen som vår kastlöse vän trampade så förtjänstfullt som vi arma barnarbetare nu, ett drygt halvår senare, hanterar i jordgubbslandet. Dammets yr fortfarande, solen bränner och vi bäddar och bäddar halmen, rad efter rad, efter rad, efter rad. Men snart kan festen börja!

REDSKAPEN

Under 1940- och 50- talet var det inte så många raffinerade redskap inblandade i arbetet med jordgubbarna. Här är en lista (i bokstavsordning) på saker som kom till användning. Hästen listas inte, eftersom en häst är en häst och ingenting annat. Jämför traktor och jordfräs som senare kom att bli ovärderliga redskap i jordgubbslanden.

Hästhacka, med svängel och draglinor
Handhackor (i många olika utföranden)
Måttstock
Rev- klippare
Sax
Spade
Ståltråd

Hästhackan var ett genialiskt enkelt redskap. Vad gäller användningen kan den närmast jämföras med senare tiders jordfräs. Nordisk Familjebok, 1800-utgåvan, beskriver hästhackan så här:

Hästhacka, *landtbr.*, åkerbruksredskap, som har till ändamål att vid drillkultur borttaga ogräset mellan drillarna. Den i Sverige vanligast använda hästhackan rensar endast en rad i sänder. Hon tillverkas numera oftast helt och hållet af jern. Till förställare har hon ett flyttbart hjul, som dels stöder redskapet, dels gör det möjligt att ställa detta till större eller mindre djup. I en jernram, som genom en tryckskruf kan ställas bredare eller smalare, sitta fyra horisontalt skärande knifvar, och framför dem finnes en skyffelformig bill. Denna hästhacka drages af en häst och skötes af en karl. Bland de i senare tider uppfunna hästhackorna äro Smiths och Garretts de bästa. Jfr Drillkultur.

Utan hästhacka hade jordgubbslanden aldrig kunnat skötas. Den var helt enkelt outhärlig.

Handhackor kunde se ut nästan hur som helst. Vanligast var den traditionella potatishackan, med tre eller fyra pinnar. Det fanns också bladhackor i många skiftande utföranden. **Måttstocken** bestod av en träribba, cirka 90 centimeter lång och den användes för att mäta upp avståndet mellan raderna vid planteringen. **Rev- klipparna** var hemmakonstruktioner i mer eller mindre fantasifulla former. I princip handlade det om att få en vasslipad lie att löpa parallellt med marken, nära plantraden och kapa revorna från moderplantan. Bygget bestod av två skänklar som sammanbands med tvärsår. Längst fram anbringades ett lagom pumpat cykelhjul och nära detta hjul sattes lien på plats. Det skottkärrsliknande redskapet kunde nu skjutas fram utmed plantraderna. Revorna var starka. Hade de inte skurits av skulle plantorna ryckts upp med rötterna när hästhackan for fram i raderna. **Saxen** kom till användning i olika sammanhang. Viktigast var den kanske på våren, när sättplantor togs upp ur jorden och dessa skulle ansas från revor och döda blad. **Spaden** användes för att gräva upp utsättningsplantor och vid den nyplanteringen användes spaden till att gräva ett decimeterdjupt dike, där plantorna sedan lades ut med 30- 35 centimeters mellanrum och slutligen omgavs med luftig och fin jord. Och så slutligen, **ståltråden**, som sattes på plats före grävningen, nittio centimeter från föregående rad och sedan flyttades ut ytterligare nittio centimeter, gång efter gång tills åkern var fullsatt.

EMBALLAGE

Bärkartongerna av papp var i början helt vita och papperskvaliteten var undermålig. De levererades i kompakta förpackningar om femhundra ark och det fanns markeringar var de skulle vikas. Att vika ihop och få alla flikar på plats tog sin tid och kartongen hade dessutom en tendens att ändra form åt det mera runda hållet. Senare dekorerades kartongerna med allehanda firmabeteckningar, bilder av jordgubbar (gärna med vispgrädde) och annat. De blev dessutom plastade och nu behövde man inte vika kartongerna längre. De var hopfällda vid leveransen och vecklade ut sig till färdig kartong på ett ögonblick. Personligen tycker jag att de första kartongerna syntes rymma mera än senare tiders efterföljare, men det kan bero på att allting verkade större än det i verkligheten var, när man såg saker och ting med unga ögon. Vad jag menar är att det som en gång syntes stort när man var liten, är mycket mindre när man återser det efter många år. Förväntas det att jag ska ge ett exempel? Nej, det gör det inte. Tack för det.

Något som med säkerhet var större i jordgubbsodlingens barndom var lådorna. De första lådorna rymde trettio (5 x 6) enliterskartonger. Sedan de tämligen snart bytts mot lådor som rymde tjugo liter (4 x 5), framstod de förra som tunga, ohanterliga åbäcken och det var just vad de var, eftersom

det dessutom krävdes halvtums virke för att få dem att hänga ihop. De mindre trälådorna tillverkades av en kvarts tums virke. Innan man kom på idén att förse plockarna med bärkorgar – som rymde 4, 6 eller 8 kartonger – var tekniken den att man tog med en tomlåda ut i landet och fyllde den efter hand. Det fungerade med en tjugoliters låda men icke med en trettio liters. Utan vare sig låda eller bärkorg fick man transportera färdigplockade kartonger bäst man kunde. Det utfördes då balansakter av imponerande slag ute i jordgubbslanden. Det blev nästan lite sport att balansera så många kartonger som möjligt på rak arm. Det var ingen bra teknik. Både kartongerna och jordgubbarna for illa av hanteringen.

Som jordgubbsplockare ville man förstås få sin kartong full så fort som möjligt. Det fanns några enkla knep att marginellt påskynda den processen. Ett sätt var att trycka ihop kartongens sidor så att de buktade in i stället för ut. Ett annat var att placera bären i små oregelbundna pyramider, så att det blev så mycket tomrum som möjligt mellan bären. Den metoden hade emellertid kortvarig verkan, för så snart kartongen flyttades eller transporterades föll de där pyramiderna samman och så måste ytterligare bär fyllas på. Detta med välfyllda kartonger var ett ständigt problem. Eftersom plockningen byggde på ett ackordsystem, blev det en konflikt mellan plockarens intresse att få ihop så många liter som möjligt och odlarens, att presentera köparen, vem det än var, en snygg och välfylld jordgubbslåda. I torghandeln var det särskilt viktigt att plocka fram en snygg vara. Säljaren sågs inte sällan lite diskret tömma kartongerna med nattgamla jordgubbar upp och ner i en ny kartong, detta för att gubbarna i botten var fräschare. En gång, på torget i Töreboda, höll far på med en sådan uppfräschning, när han till sin förskräckelse fann att den ena kartongen efter den andra var till hälften fylld med halm. Den gången fortsatte han att kolla varenda kartong han hade i bilen. Det visade sig att det bara var fem, sex kartonger som hade manipulerats, men det var illa nog. Efter fars hemkomst blev det räfst och rättarting. Den skyldige erkände på stående fot, skamsen och ångerfull, hävdande att det var ett skämt. Far tyckte inte alls att det var skoj. Han gav skämtaren sin inestående lön och uppmanade denne att vänligen aldrig mera visa sig i jordgubbslandet. Det blev, vad man brukar säga, avsked på grått papper.

LÄGERLIV

Jag undrar om de visste vad de gett sig in på, de studerande stadsflickorna som kom till Finnerödja på 1940- och 50- talet. For de hem till sin gamla vana bekvämlighet och förbannade lägerlivets alla besvär eller hade de med sig värdefulla erfarenheter och minnen i bagaget? Vet ej, men troligen både och. Det första lägret på vår trakt anordnades år 1947.

Jordgubbsflickorna i Kavelbron (1947)

Jag minns hela projektet från planeringsstadium till förverkligande, eftersom far var någon slags samordnare för alltihop. Redan på vintern och våren det året var det många telefonsamtal och möten med länsarbetsnämnden i Skaraborgs län. Man enades så småningom om att ett dussin flickor skulle

komma och de skulle bo i den gamla komministerbostaden i Kavelbron. Denna gamla ärevördiga träkåk som ända tills nyligen varit arrendatorns bostad stod tom och den ansågs efter vederbörlig inspektion vara lämpad för ändamålet. Flickorna kom från Boden, Luleå, Piteå och Kalix. Enligt standardmönstret för dessa läger fanns det en något äldre flicka som var lägrets ledare och en kocka som skötte matlagningen.

Som tioåring såg man dessa flickor som ett antal yngre tanter. De nykomna var annorlunda klädda, de hade ett mycket annorlunda språk och mycket annorlunda uppförande än sina jämnåriga på trakten. De var sannerligen väldigt främmande fåglar som väckte uppmärksamhet var de visade sig. Deras flit var oklanderlig och de plockade jordgubbar med stor målmedvetenhet. Lägerlivets alla provisorier syntes inte bekomma dem det minsta. När arbetsdagen var över ägnade de sig, på unga damers vis, åt omfattande toalettbestyr vid tvättbänken utanför huset. Arbetskläderna byttes mot medhavda finklänningar och efter middagen uppenbarade de sig som en hoper unga damer på väg till dans, fräscha, lite lagom fräcka och försiktigt flirtiga. Snart blev Kavelbron ett populärt mål för traktens yngre herrar och inte fan var det den gamla komministergården eller den berömda lönnen som lockade besökarna att försiktigt närma sig grinden till gudinnornas pension. Troligen blev det mest bara beundran på avstånd. Efter en stunds visslingar och rop och allmän överdriven munterhet besteg de trängande hemmasönerna åter sina velocipeder och trampade bort från frestelserna.

Flickornas lön för mödan att plocka jordgubbar var (1947) tio öre per liter. Efter fyra veckors slit kunde de ha skrapat ihop omkring hundra kronor och sedan de betalat för mat och logi kunde det kanske bli en femtiolapp över. Man kan bara hoppas att resan tur och retur Finnerödja var subventionerad. Om icke, fanns det ju risk att föräldrarna fick lösa ut tjejerna mot postförskott vid återkomsten till övre Norrland. Det kan möjligen låta som raljeri att någon tjänade en krona per timme, men man ska då komma ihåg att en fullt arbetsför karls dagsverke vid tiden kostade fem kronor och jordgubbsodlaren fick vara mycket nöjd med en krona per liter vid försäljningen. Någon egentlig köpare/säljarorganisation fanns ännu inte. Visserligen for en och annan uppköpare runt och prutade till sig en trettioliters- låda här och en annan där, men det skedde sporadiskt och utan några som helst avtal. Jag återkommer till försäljningen, men redan här vill jag berätta en solskenshistoria från år 1946.

En dag i början av jordgubbssäsongen kom det en liten grön lastbil körande in genom grinden i Vallsjöbol och ut på gårdsplanen steg det två killar i ljusblå kostymer och studentmössor. Deras ankomst väckte naturligtvis uppmärksamhet. Möjligen kunde man gissa sig till deras ärende, eftersom bilen var försedd med en firmabeteckning. Det stod TOBO BÄR prydligt målat på båda dörrarna. Nu blev det en stunds diskuterande om väder och vind och jordgubbarnas dagspris. Slutligen pratade de till sig sextio liter från dagens skörd för 90 öre per liter och for sin väg utan löften om nya affärer senare.

Nästa dag, tidigt på morgonen, kom samma ekipage in genom grinden. En av studenterna hade tre enkronor i handen. Han lämnade över slantarna med den förklaringen att företagets båda ägare fått samvetsbetänkligheter och sovit illa om natten. Man menade att det var rimligt att betala 95 öre per liter för gårdagens leverans. De där tre enkronorna låg sedan orörda i köksfönstret veckor framåt, minnandes om godhet, ärlighet, storsinnet och jag vet inte vad.

Lägerverksamheten fortsatte sedan år efter år. Ibland kom flickorna tillbaka året efter, men i regel var det nya flickor och nya ledarinnor från nya platser

som Göteborg, Borås, Skara, Falköping, Hjo, Jönköping, Växjö och Kalmar, Efter Kavelbron blev Vallsjöbols skola, Paradistorgs missionshus och Rosendalen (privat) jordgubbsflickornas tillfälliga hemvist på somrarna.

Fram på 1950- talet förändrades förstås min personliga syn på jordgubbsflickorna. Från att ha framstått som främmande tanter i konstiga kläder, blev flickorna med åren tämligen jämgamla och mötena med dem blev mer spännande, mer känsliga och mer omtumlande. Man blev mån om att kamma sig på morgnarna och man aktade sig noga för att göra bort sig, vilket var en säker garanti för att man gjorde bort sig stup i ett. Man blev kär flera gånger i veckan och i bästa fall var det samma flicka som blev föremål för ens uppmärksamhet, men det var ju inte lätt att bestämma sig. Ibland besvarades kärleksyttringarna, ibland inte. Tonårskänslorna var starka. Det var mycket himmel men helvetet var inte heller långt borta.

**Jag minns den ljuva tiden, jag minns den som i dag,
då leken var på allvar och välkammad var jag!**

Jag är ledsen, kära läsare, men det här är ingen Kinsey- rapport (den var på modet vid den tiden) och det var sannerligen inga avancerade saker som skedde, vare sig i jordgubbslandet eller på fritiden. Kom ihåg att vi befinner oss på 1950- talet. Flickorna var uppfostrade att vara pryda och oåtkomliga och vi killar var indoktrinerade att respektera flickornas förmodade oförvitlighet. Se men inte röra! Nå, ja. Röra lite då, men inom anständiga gränser. Den Luther, den Luther! Det var en mängd läger igång i Finnerödja med omnejd, de flesta utmed Skagern, mellan Däldenäs och Vårbo.

I rent studiesyfte (nå, ja) gick det någon enstaka biltur dit bort någon vacker kväll i juli månad. Det var omtumlande att sakta färdas genom det genuina jordgubbsriket. De gröngula fälten med oräkneliga rader av jordgubbsplantor. En mera pastoral idyll var troligen svår att finna och mitt i denna, jordgubbarnas mest värdefulla guldgruva, slingrade sig den smala grusvägen fram mellan husen och åkrarna. Vägen var nästan oframkomlig, eftersom det flöt fram en till synes ändlös ström av unga flickor på kvällspromenad. Hade Gustaf Fröding fått se den där paraden skulle han förmodligen ha fått fnatt och skrivit en dikt om minst trehundra trallande jäntor på vägen - och alla så trallade de, tra, la, la, la, la, la! Det var nästan överkligt vackert!

EKONOMISK EFTERKALKYL

Låt oss sticka emellan med ett summariskt ekonomiskt resonemang runt jordgubbarna. Vi antar att det avser ett år i slutet av 1940- talet.

En jordgubbsodlare har en gård där han bedriver vanligt, traditionellt jordbruk. Nu har han avsatt en åker för bär- odling. Han har 10 000 jordgubbsplantor i sin odling och vi förutsätter att han tagit sättplantorna från de egna landen. Efter årets slut sätter han sig ner och räknar på om det lönat sig att driva jordgubbsodlingen.

På kalkylens intäktssida står försäljningen och ingenting annat. Vilka var då kostnaderna? Tills vidare sätter han inget kron- värde på sina egna och familjemedlemmarnas arbetstimmar i jordgubbslandet. Han har sannolikt haft kostnader för använda redskap och dessutom måste han räkna med en alternativkostnad för att han tagit jord från det vanliga jordbruket. Vad hade jag tjänat på annan odling, i stället för jordgubbarna, resonerar han. De investeringsobjekt han använt i jordgubbsodlingen (hästen och hästhackan, främst) har bara använts marginellt och behöver därmed inte belasta jordgubbarna. Övriga driftkostnader är kartonger, tomlådor och eventuella transporter i egen försäljning.

INTÄKTER

Försäljning
5000 liter à 1.00 kr:

Summa intäkter: 5000

KOSTNADER

Redskap: 200
Alt kostnad: 300
Tomlådor: 200
Kartonger: 250
Plocklön: 500
Transporter: 150

Summa kostnader: 1600

Det var väl inte så dumt! 3400 färska riksdaler till hushållets kassa. Återstår så att fundera på den egna och övriga familjemedlemmars berättigade lön för mödorna i jordgubbslandet. Barnens plock- lön är redan redovisad, så det är övriga dagsverken som ska prissättas. Ett köpt dagsverke kostar en femma om dagen och det är väl rimligt att räkna med den summan. Vår jordgubbsodlare tänker tillbaka, räknar på fingrarna och kommer fram till att den sammanlagda insatsen att rensa och halma och allting annat sannolikt rör sig om 150 dagsverken. Så, låt oss runda av till 1000 kronor! Återstår netto, 2400 kronor. Hmmm – det är ju flera månaders mjölklikvid.

Åter till verkligheten: På sommaren år 1946 såg jag den första Volvo- bilen PV 444 i verkligheten. Man hade förevisning på torget i Töreboda och bilen kunde beställas, om man betalade en förskottsavgift på 500 kronor. Far gjorde så, men sålde senare sin beställningsedel för samma pris och köpte i stället en begagnad Renault för 1700 kronor. Den bilen medförde en smärre revolution i det dagliga livet i Vallsjöbol och kanske var det den nyss startade jordgubbsodlingen som möjliggjorde investeringar av det slaget. Jo, alldeles bestämt var det så. Det stora kriget var slut, pengar började så sakta flyta in och framtidstron var stor. I hemmahushållet hände sedan många positiva saker rätt så snart. Bostadshuset fick centralvärme från en vedeldad panna, ett badrum med varmt och kallt vatten inreddes, mjölkmaskin installerades i ladugården och barnens önskelistor blev väl tillgodosedda. De bytta bilarna blev mindre och mindre begagnade och jordgubbslanden blev större och större. Det var lönsamt att odla jordgubbar. Senare under jordgubbsepoken, när traktorer, jordfräsar, sättningsmaskiner och andra redskap ansågs outhärliga blev lönsamheten relativt lägre. Detta, tillsammans med att det egna arbetet värderades högre, vände lönsamhetskurvan, vilket i sin tur vände optimism till pessimism och det började gå utför med epoken jordgubbar. Jag vill hävda att den optimala jordgubbsodlingen var den som sköttes av en man med sin häst och hästhacka och villiga familjemedlemmar. Jag ska återkomma till det.

KÖPARE

När pionjärerna, bröderna Johansson i Däldenäs, satte igång sina odlingar under första världskriget sålde de en del av sina första jordgubbar till Skagersholms Herrgård och resten skickades till Göteborg. Behovet på Skagersholm var snart mättat, så när odlarna efter hand blev fler och fler, gällde det att få avsättning på andra håll. Odlarna själva förhöll sig länge passiva och överlät åt diverse mer eller mindre seriösa inköpare att ta hand om bären. Om köparna var många borde det, tack vare den fria konkurrensens regler, ha varit gynnsamt för odlarna, men det fungerade tydligen inte så. Köparna lyckades hålla inköpspriserna nere och det spred sig snart ett utbrett missnöje bland producenterna. Man var inte alls främmande för att samarbeta i kooperativa organisationer, som mejeriföreningen, skogsägareföreningen och andra, så man beslöt sig för att ta jordgubbarna i egna händer, så att säga. Det startades ett upprop som fick gott gehör. Efter en del turer, med förberedande stadgeskrivning, planerad organisation och det ena beslutet efter det andra var Finnerödja

Jordgubbsodlareförening ett faktum. Denna ekonomiska förening verkade sedan under hela jordgubbsepoken vid sidan av en ungefär lika stor konkurrent, det privatägda Firma Jordgubbar. Jag har ingen som helst uppfattning om de båda företagens respektive styrka och inte heller om det var ekonomiskt fördelaktigt att leverera till det ena eller andra företaget. I vilket fall som helst skickade dessa båda jordgubbsgrossister iväg en hiskelig massa jordgubbar från Finnerödja, år efter år och det var den verkställande chefen för Firma Jordgubbar som varje sommar fick äran att kora årets Miss Jordgubbe, om det nu kunde betyda något i sammanhanget. Möjligen biträdde ordföranden i Jordgubbsodlareföreningen och vi återkommer till Miss Jordgubbe. Fattas bara!

Firma Jordgubbar (1955)

Den här berättelsen ska så lite som möjligt handla om jordgubbsstatistik. Jag vill ändå försöka mig på ett tankeexperiment om volym och sådant. Antag att det fanns 400 jordgubbsodlare i Finnerödja, med odefinierad omnejd. Av dessa var en del stora odlare, en del medelstora odlare och en del små odlare. I medeltal producerades sammanlagt 1000 liter per dag under 20 dagar. Det blir: $400 \times 1000 \times 20 = 8\,000\,000$ liter under en säsong. Med andra ord, man försåg varje svensk invånare med en liter jordgubbar. Jag tar inget ansvar för siffrorna. Någon hävdar kanske att produktionen var det dubbla. OK, säger jag. Så bra. Då fick varje svensk invånare två liter äkta Finnerödjajordgubbar. Åtta miljoner liter, eller inte – visst var det ändå en stor mängd mycket ömtåligt gods som transporterades bort med långtradare och järnvägsvagnar. Järnvägsstationen blommande verkligen upp under en tid på 1950- talet. Det anordnades extratåg till och från Finnerödja, man fick disponera en egen lokomotor under veckorna i juli och en del av de heliga snälltågen gjorde extra uppehåll för att ta med färska jordgubbar. Personligen minns jag från Stockholm på 1960- talet, när jag presenterade mig som finnerödjabo, att samtalsämnet var givet. Det var jordgubbar och åter jordgubbar, med konkurrens av Finngården, faktiskt!

Falsk varubeteckning

När det gäller varumärket "Jordgubbar från Finnerödja" är det sorgligt att det förvandlats från något genuint äkta till något helt annat. Jag har en teori och den är inte förhandlingsbar. Jag tror att det var den där olyckliga kommunsammanslagningen, när Finnerödja blev på gränsen till närkingskt, som jordgubbsepoken började gå mot sin undergång. I Laxå tänkte man bara på Hasselfors Bruk och ESAB. Jordgubbar förstod man sig inte ett dugg på. Tänk om Finnerödja och Tived tillsammans varit starka nog att vara en

egen kommun. Då skulle man värnat om jordgubbarna och hjälpt till att bygga upp en hel industri med jordgubbarna som bas. Kommunen skulle ha kallats Jordgubbsriket i Tiveden och på något lämpligt ställe skulle det idag stå en staty med en naken jordgubbe i kolossalformat. Den skulle heta Sengana, den Oslagbare. Släng er i väggen kära grannar i sydväst, med er fjuttiga slaget vid Hova- staty! Plats för eftertanke

TORGHANDEL

Vad skiljer torgen i Töreboda, Mariestad, Skara, Lidköping, Vänersborg, Trollhättan och Uddevalla från till exempel torgen i Karlskoga, Kumla och Askersund? Mycket, förmodligen, men främst att de förra någon gång fått besök av en eller flera jordgubbsförsäljare från Vallsjöbol, medan de senare, trots närheten till Finnerödja, icke fick den äran. Den första förutsättningen för att idka torghandel var så klart att man hade någonting att sälja och den andra var att man hade någonting att transportera sina varor i. Varorna var nattgamla, ömtåliga jordgubbar och transporterarna skedde med personbilar av olika märken. Jag har redan talat om en svart Renault som anskaffades 1946. Den fyrsitsiga vagnen (som bilar brukade kallas då för tiden) av förkrigsmodell, med två dörrar och en bagagelucka, hade stått oanvänd under kriget men den hade gått några tusen mil och nu blev det åka av! På kvällen före torgdagen länsades bilen på alla inventarier som inte oundgängligen behövdes för dess framförande. Ratten och växelspaken fick således vara kvar, medan samtliga säten, utom förarens, lyftes ut. Nu gällde det att stuva in ett antal tjugo liters trälådor i bilen. Bredvid föraren ställdes det en stapel med fem lådor på höjden och i utrymmet där bakom rymdes två staplar. Kofferten var stor nog att klara tre lådor och så var det fullsatt. 360 liter jordgubbar förvarades över natten i en svart Renault, vars rutor hölls lite på glänt för luftväxlingens skull. Nästa morgon klockan sex bar det iväg.

Av lätt förklarliga skäl var far ensam i bilen den här gången. Andra gånger fick framsätet vara kvar och där färdades då en eller flera (högst två, dock) söner som trängdes om det minimala utrymmet. Vid sådan resor kunde det hända att vi for till Töreboda, där sönerna ställdes av med ett lämpligt antal lådor, medan fadern fortsatte till Mariestad med resten av lasten. Åter andra gånger gick färden direkt till Mariestad eller Lidköping, med båda framsätena intakt. Kanske var det den som tjatade mest som fick följa med. Jag fick det rätt ofta, i vilket fall som helst och det var spännande. När vi kom till torget var klockan i regel runt sju på morgonen och alla trädgårdsmästare var på plats. Nästan hela torget var fyllt av deras stånd. Det gällde då att hitta en lämplig parkeringsplats i kanten av torget där också själva försäljningen skulle ske senare. Nu skulle det företas en marknadsundersökning beträffande dagspriset på jordgubbar. Far gick runt en sväng och hälsade på trädgårdsmästarna som han kände sedan tidigare och kom välinformerad tillbaka till bilen, redo att sätta pris på våra medhavda jordgubbar. Vårt pris brukade i regel understiga de professionellas med en tioöring eller så och sådana är ju kunders preferenser att man inte betalar mer än man behöver. Det gällde i Mariestad, lika väl som i Lidköping och Vänersborg. Det kunde ta ett par timmar eller tre och så var lådorna tomma. Det gick bra i dag!

Någon gång hände det att far kom till bilen efter den där första rundan på torget och meddelade, med en nästan snopen min, att han sålt hela det medhavda lasset i parti. Varför det? Jo, han trädgårdsmästare B. där borta, hade bjudit det pris som jag tänkte ta, oavsett vilket. Så smidigt! Vad ska vi göra nu, åka hem? Ja, visst, men det var ingen brådska. Med fem hundralappar och några mynt i fickan var det inte så bråttom hem. Det blev förmiddagskaffe på Olssons Konditori, varefter bilen parkerades i Brännvinsbacken nere vid stationen, medan far gick in på Systemet och köpte en flaska brännvin och en hälften så stor flaska konjak. Undrar vad de

flaskorna kostade! Hemfärden gick bra som vanligt och även den här resan hade säkert gått med vinst, trots excesserna i staden.

Rosendalen, hos familjen Vörde. Måltid (1950- talet).

OHYRA OCH SKIT

I början var det inga problem. Den nyblivne innehavaren av 1000 utsättningsplantor, vilka hade rötterna i Herrängen, fick följande råd på våren 1944: Använd förra årets potatisåker, harva den väl och gödsla med hönsskit! Mer behövdes inte och det fungerade mycket bra. Abundansplantorna växte snabbt till sig, gav skörd under det andra året, gav nya plantor som växte upp och dessa revade ut nya plantor som växte upp och dessa i sin tur fick nya plantor som snart visade sig omoderna och ersattes med plantor som var högsta mode det året och efter ett par tre år ansågs dessa mindre bra och någon ny, revolutionerande sort introducerades. Det kom någon uppstickare som hette Kejsar Marocko, senare kom Ydun och runt 1960 kom kronan på verket, Sengana. Ingen jordgubbe, varken förr eller senare, kom i närheten av Sengana. Den var hållbar, lagom söt, lagom stor. Men så lagom - snart dög inte den heller. Det kom nya sorter vars namn jag inte vet. Och jag vill inte veta.

Naturgödsel eller konstgödsel var frågan. Det spelade förmodligen ingen större roll. Jordgubbarna sket väl i vilken skit de fick, om man vill uttrycka det slarvigt (och obildat). Jag tar risken, eftersom min bildning på området gödsel var och är obefintlig. Men det fanns naturligtvis experter. Trädgårdskonsulterna började intressera sig för jordgubbar och det hade ju varit skit till konsult om han inte hade några nya råd att komma med. Det sammanställdes långa listor med råd och anvisningar, av vilka minst nittio procent redan tillämpades, visade det sig. Men dessa konsulter hittade nu en massa ohyra i jordgubbslanden som ingen någonsin hade märkt tidigare. Plötsligt invaderas jordgubbslanden av nästan osynliga, små otyg som på en enda natt kunde förstöra ett friskt och fräscht jordgubbsland. Ohyrans representanter hade alla sina speciella knep att angripa plantorna. Några sprutade ut någon form av geléartat skum som kvävde bladen och några bet av blomstjälkarna, så att blommorna låg som nyfallen snö i raderna. Odlarna kunde bara förbanna eländet och kalla på experthjälp. Det togs fram medel efter medel, allt eftersom ny ohyra letade sig ut i landen och det sprutades både dag och natt, första tiden med sprutor som bars på ryggen och senare med kraftigare aggregat som kopplades fast på traktorerna, men då har vi hamnat i den högtekniska jordgubbsåldern och där hör jag inte hemma, så åter till 1950- talet.

En gång, när jag var i medeltonåren, fick jag ta hand om en busslast med folk från Skara- trakten som i Hushållningssällskapets regi kom på studiebesök till Vallsjöbol. De ville studera en jordgubbsodling och man kan ha synpunkter på deras val av tidpunkt, eftersom besöket skedde i mitten av augusti. Var det någon gång som det absolut inte fanns någonting att visa, så var det vid den tiden på året. Skörden var avslutad ett par veckor

tidigare, halmen låg hopdragen i strängar och plantorna stod och slokade efter en produktiv sommar. Man kan vidare undra varför inte jag själv tog hand om gruppen. Jo, han hade lyckats få Karl Norell att hålla ett skolstyrelsesammanträde just den eftermiddagen. Han var med andra ord på förrättning i Finnerödja.

Jag berättade kortfattat om jordgubbens väg från reva till bär. Plötsligt fick en av studiebesökarna syn på en rev- klippare som stod vid stenmuren, rostig och oanvänd sedan länge. Vad var det? Jag låtsades inte höra frågan, men mannen gav sig inte. Han tog mig i armen och visade vägen till det intressanta redskapet. Motvilligt skakade jag spindelväven av handtagen och fann att luften gått ur däckat på underverket och det krängde och slängde mycket obehagligt när jag försökte manövrera klipparen i den lösa jorden. Några revor hade ännu inte vuxit ut, så demonstrationen blev mera teoretisk än praktisk. Jag körde emellertid några meter fram och tillbaka och fick en fråga: Hur gör I, när I slipar lien? Tar I loss den eller slipar I den där den sitter? Bra fråga! Den lien hade jag aldrig varit med och slipat, annars var just slipning av liar och slättermaskinsknivar det näst värsta arbete man kunde råka ut för i ungdomen. Det värsta har jag redan berättat om (halmningen) och det tredje värsta var möjligen att föreläsa om jordgubbar för kunskapsförstående bönder från Skaratrakten. Men det var en engångsföreteelse. Kanske tänkte jag det som Ingemar Stenmark senare svarade Ingvar Oldsberg i en direktsänd TV- intervju på 1970- talet (fritt översatt till svenska): Det är inte lätt att förklara för någon som inte begriper!

Det var meningen att det här skulle handla om gödning och ohyra. En sammanfattning må vara på sin plats. Sedan trädgårdskonsulenterna lockat fram den ena ohyran värre än den andra, var det nödvändigt att successivt utveckla nya preparat för att bekämpa eländet. Jordgubbslandens mikrobiologiska balans rubbades och de allt mer verkningslösa preparaten understödde tvärtom ny ohyras utveckling och allteftersom blev allting tämligen resistent. Jordgubbsodlarna sprutade och sprutade och till slut hade man sprutat slut på all lust att syssla med verksamheten. Jordgubbsodlarna blev själva resistent mot allt vad jordgubbar hette. De omskolade sig till att bli specialister på att fylla i komplicerade EU-stödbblanketter. Och så vist blev det sedermera ordnat, att man inte alls behövde odla sin mark. Tvärtom premierades det rikligt om man gav i jorden fanen. Lyckades man bara sätta sina siffror i rätt kolumn på blanketterna så kom det bidrag som ett brev på posten. Man kallar det visst jordbrukspolitik, men jag förstår mig inte på sådant, så jag fortsätter i stället detta ordbruk.

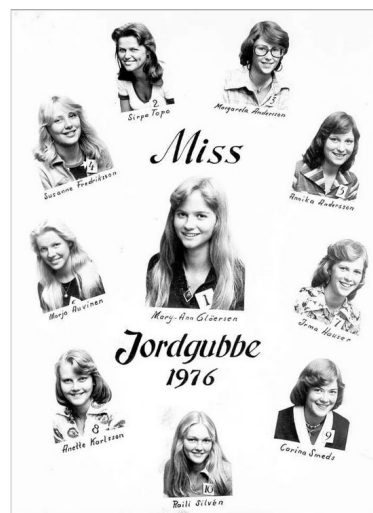
Abundans betyder förresten "riklig mängd, överflöd". Det har jag just slagit upp. Kanske de där första jordgubbsplantorna var något slags omen om vad som komma skulle senare. En riklig mängd jordgubbar blev det ju under åren som följde (utan Abundans) och vad överflödet beträffar, så är det ett väldigt relativt begrepp och för övrigt ägnar jag mig just nu åt överflödigt ordbruk och ingenting annat.

FEST

Tidigare har jag talat om att det var dukat till fest när jordgubbarna var halmade och de första bären började rodna i raderna. Och så kändes det. Hela juli månad framstod som festlig, inte bara för att det serverades en och annan portion jordgubbar med vispgrädde och kanske till och med någon jordgubbstårta. Feststämningen skapades av att vardagslunken bröts tvärt av och det hände en massa positiva saker i en rasande fart, visserligen under hårt arbete, men allting syntes gå som en dans, bara solen sken och jordgubbarna mognade som de skulle, vecka efter vecka. Det var ingen enstaka händelse som åstadkom den där stämningen. När många positiva

saker inföll samtidigt och det skapades en harmoni av alla skeenden i en lagom blandning av flit och lättja, små besvikelser och stora glädjeämnen, trötta timmar, följda av euforiskt pigga, allvarliga stunder och lekfulla och regn följt av solsken, då kändes det som om festen varade i veckor.

Men nu ska det handla om fester med riktigt stora F. Fest i Finnerödja Folkets Park. För Finnerödja IF torde det ha varit ett enastående uppsving under de där åren det begav sig. År efter år anordnades det ett antal fester under juli månad och på den begränsade ytan av några hundra, mycket kuperade, kvadratmeter trängdes det människor i tusental för att förlusta sig. Det som erbjöds var dansbanan, där tidens mest populära band spelade och showade. För övrigt fanns de traditionella förströelserna: chokladhjul, tombola, andra hjul att spela på, pilkastning (kanske) och servering av kaffe och läskedrycker. Säkert fanns det varm korv också, men mera var det inte. Publiken bestod till hälften av jordgubbsflickor i åldern sexton - tjugo år. Kanske stod den inhemska befolkningen för en tiondel och då var många av dessa funktionärer och resten var till övervägande del tillresta yngre killar. Redan på bilparkeringen, som sträckte sig över halva Finnerödja samhälle, förstod man att det var något stort på gång i Parken. Det var ett otroligt vimmel i varenda vrå i den trånga parken och dansbanan var till brädden fylld. Gästartister kom det också. Snoddas Nordgren var där och Elvis Presley kom dit varje sommar. Nej, jag skojar. Elvis kom inte, inte ens Tommy Steel, men Bertil Boo kom år efter år. Han sjöng sina bravurnummer så att taket lyfte sig över dansbanan. Va sa? Fanns det inget tak över dansbanan? Det var väl det jag sa, att taket lyfte sig och for all världens väg när Bertil Boo sjöng. Förlåt, men nu slår det mig att Bertil Boo hade en bror som var trädgårdsmästare i trakten av Mariestad. Han brukade stå på torget och sälja grönsaker och blommor och det sades att han sålde på sin brors namn, särskilt violer (till mor).

Miss Jordgubbe var naturligtvis en stor grej. Då var det ännu mera folk i Parken och evenemanget uppmärksammades i pressen. Det skedde något slags mer eller mindre slumpmässigt urval bland jordgubbsplockande flickor. Det var ingen nackdel att se bra ut. Publiken fick rösta på kandidaterna veckor i förväg och när vinnaren utsetts och det var dags för kröning, var intet öga torrt. När det skred fram emot 1970- talet började det som bekant blåsas vindar över hela samhället som ville få folk att inte tycka om miss-tävlingar och sådant. Det var ju så förnedrande ojämnt att hylla någon bara för att vederbörande haft turen att födas vacker. Jag tror det här i någon mån drabbade även Miss Jordgubbe- företeelsen i Finnerödja. Man fick ställa upp nya kriterier, som arbetskapacitet och social förmåga och sådant, som komplement till skönhetsfaktorn och det var ju bra.

I samband med en familjefest i Parken någon gång i början av 1960- talet såg jag en fotbollsmatch mellan Finnerödja IF och Degerfors IF slocknade stjärnor. I det gästande laget fanns sådana storheter som bröderna Bertil och Gunnar Nordahl och "Skjorta" Bergström, med flera och jag nämner detta som ett exempel på aktiviteter som kunde genomföras tack vare jordgubbarna.

Det går inte att göra någon vettig sammanfattning av det här festavsnittet. De där festerna var så enormt stora, att den baksmälla - som fester kan åstadkomma - rimligen borde ha varat i många år. Den kanske varar än.

VEM LÄRDE SIG VAD AV VEM?

Kulturkrockar inträffar när människor från olika miljöer möts och lever nära varandra en kortare eller längre tid. Logiken säger då att krockar av det slaget var mera regel än undantag under de år jordgubbsflickor kom till Finnerödja från hela landet. När jag säger "landet" är jag väl medveten om att det under senare delen av jordgubbsepoken dök upp jordgubbsplockare från hela världen. Jag har personligen träffat folk från Finland, Polen, USA, Marocko (dock inte Kejsar Marocko!), Kenya, Tanzania och Vietnam som kommit till Finnerödja för att plocka jordgubbar.

Med fokus på de inhemska plockarna igen kan man konstatera att de flickor som kom hade mera gemensamt med varandra, än med värdfolket i Finnerödja, oavsett varifrån de kom. Flickorna var nästan alla studerande gymnasister och de kom oftast från stadsmiljöer. De hade sommarlov och de såg lägerlivet och jordgubbsplockningen mera som tidsfördriv än som ett arbete i egentlig mening. Därmed inte sagt att de kom för att fira semester. Det var sällan någon odlare klagade på deras flit. Det var förresten sällan någon framförde något klagomål över huvud taget, vare sig arbetsgivare eller arbetstagare.

Flickorna fick lön för sitt arbete och på fritiden rådde de sig själva, men det hindrade inte att det också på fritiden förekom rätt mycket samvaro mellan flickorna och familjen, alla eller enskilda medlemmar. Man träffades på kvällarna och ägnade sig åt sällskapsspel, sport i någon form, friluftsbad, fiske och andra tidsfördriv och man lärde känna varandra ganska väl under de fyra, fem veckorna i juli. Det knöts mängder av kontakter under åren som varade efter jordgubbssäsongen. Såväl Televerket/Telia som Postverket/Posten gynnades av att dessa kontakter hölls vid liv. Det finns även exempel på att jordgubbsflickor stannade i Finnerödja och bosatte sig där. Något exempel på motsatsen (att en flicka tog med sig någon från Finnerödja till hemorten) känner jag inte till.

Jordgubbsflickorna återvände till stadslivet och de hade naturligtvis inte med sig bara skavsår och en fin solbränna. De tog säkert med sig intryck och lärdomar som de kunde ha nytta av där hemma. Lägerlivet i sig var också lärorikt. Man fick ta hänsyn till andra, inordna sig i en grupp helt enkelt och öva på umgänge med andra. Lika säkert är att arbetsgivarna – jordgubbsodlarna – och deras familjer tog intryck av flickornas närvaro. Det var ett givande och tagande och mer eller mindre påtaglig påverkan skedde dagligen och stundligen. Det är tämligen omöjligt, och knappast nödvändigt, att försöka kvantifiera den sociala effekten av att hundratals gästarbetande stadsflickor fanns på plats i Finnerödja sommar efter sommar. En försiktig bedömning är ändå att Finnerödja förvandlades mer än jämförliga socknar och kommuner. Och det var väl bra, det också.

Det starkaste personliga minnet av att lära sig om och av varandra har jag från det sena 1940- talet. En hel sommar, och långt in på hösten, gick folk omkring och talade ett obegripligt språk som kallades hottentott- språk, sedan några jordgubbsflickor invigt oss i hemligheterna. Det finns andra

namn på samma företeelse, men då var det hottentotspråk som gällde.

Jojagog soskokalolol nonu avovsoslolutota
dodetottota voverorkok momedod atottot
dodetot inontote fofinonnonsos nonågonån
jojororddogogubobbobe sosomom hoheitoteror
COCORORNONELOLIUSOS TOTRORATOTTOT

Nej, Cornelius Tratt var visserligen lite rödlätt och han var gubbe, men han uppfanns av Anna Maria Lenngren, i en så kallad reflexion som hon skrev för ett par hundra år sedan. Det får bli avslutningen på den här berättelsen som i sig är en reflexion över en svunnen epok i Finnerödja.

Cornelius Tratt är död - en liten rödlätt man,
gick gärna med syrtut, i går begravdes han.
Jag kistan såg och processionen
och gjorde denna reflexionen:
Bror Tratt, du levde glatt och kort,
förr bars du alltid hem -
nu bärs du äntligt bort!

Fru Lenngren.